

Sprawa C-646/20

Streszczenie wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym zgodnie z art. 98 § 1 regulaminu postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości

Data wpływu:

1 grudnia 2020 r.

Oznaczenie sądu odsyłającego:

Bundesgerichtshof (Niemcy)

Data wydania postanowienia o wystąpieniu z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym:

28 października 2020 r.

Strona skarżąca:

Senatsverwaltung für Inneres und Sport, Landesamtsaufsicht

Druga strona postępowania:

TB

Przedmiot postępowania głównego

Rozporządzenie nr 2201/2003 (rozporządzenie Bruksela IIa) – Pojęcie „orzeczenia” – Rozwód prywatny – Uznawanie w innym państwie członkowskim

Przedmiot i podstawa prawna odesłania prejudycjalnego

Wykładnia prawa Unii, art. 267 TFUE

Pytania prejudycjalne

1. Czy rozwiązanie małżeństwa na podstawie art. 12 decreto legge nr 132 (dekretu z mocą ustawy nr 132, Włochy) z dnia 12 września 2014 r. (zwanego dalej „DL nr 132/2014”) stanowi orzeczenie o rozwodzie w rozumieniu rozporządzenia Bruksela IIa?

2. W przypadku udzielenia na pytanie pierwsze odpowiedzi przeczącej: Czy rozwiązanie małżeństwa na podstawie art. 12 decreto legge nr 132 (dekretu z mocą ustawy nr 132, Włochy) z dnia 12 września 2014 r. (zwanego dalej „DL nr 132/2014”) należy traktować zgodnie z dyspozycją art. 46 rozporządzenia Bruksela IIa dotyczącego dokumentów urzędowych oraz porozumień?

Przywołane przepisy prawa Unii

Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz.U. 2003, L 338, s. 1, zwane dalej „rozporządzeniem Bruksela IIa”), w szczególności art. 1 ust. 1 lit. a), art. 2 pkt 4, art. 21 ust. 1 i art. 46

Przywołane przepisy prawa krajowego

Personenstandsgesetz (ustawa o aktach stanu cywilnego, Niemcy; zwana dalej „PStG”), w szczególności § 16 ust. 1 zdanie pierwsze pkt 3

Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (ustawa o postępowaniu w sprawach rodzinnych i sprawach niespornych, Niemcy; zwana dalej „FamFG”), w szczególności § 97 ust. 1 zdanie drugie i § 107 ust. 1 zdanie pierwsze

Decreto legge nr 132 (dekret z mocą ustawy nr 132, Włochy) z dnia 12 września 2014 r., przekształcony w ustawę nr 162 z dnia 10 listopada 2014 r., w szczególności art. 12

Zwięzłe przedstawienie stanu faktycznego i przebiegu postępowania

- 1 TB ma obywatelstwo niemieckie i włoskie, a jej mąż – tylko włoskie. Zawarli oni małżeństwo w Berlinie (Niemcy) w dniu 20 września 2013 r., co zostało wpisane do rejestru małżeństw.
- 2 W dniu 30 marca 2017 r. stawili się w Ufficio di Stato Civile (urzędzie stanu cywilnego, Włochy) w Parmie (Włochy) i oświadczyli, że nie mają niepełnoletnich dzieci ani pełnoletnich dzieci, które wymagają opieki, mają ciężką niepełnosprawność lub są niesamodzielne pod względem ekonomicznym, nie dokonują między sobą uzgodnień w przedmiocie przeniesienia majątku i życzą sobie separacji za porozumieniem stron. W dniu 11 maja 2017 r. osobiście potwierdzili w urzędzie stanu cywilnego złożenie tego oświadczenia. W dniu 15 lutego 2018 r. pojawili się tam ponownie, powołali się na swoje oświadczenia z dnia 30 marca 2017 r. i oświadczyli, że życzą sobie rozwiązania swojego małżeństwa, w przedmiocie którego nie toczy się żadne postępowanie. Po tym jak

potwierdzili te oświadczenia w urzędzie stanu cywilnego w Parmie w dniu 26 kwietnia 2018 r., urząd ten wystawił TB w dniu 2 lipca 2018 r. zaświadczenie zgodnie z art. 39 rozporządzenia nr 2201/2003, w którym potwierdza się rozwód ze skutkiem od dnia 15 lutego 2018 r.

- 3 TB złożyła we właściwym urzędzie stanu cywilnego w Berlinie wniosek o wpisanie tego rozwodu do niemieckiego rejestru małżeństw. Urząd stanu cywilnego ma jednak wątpliwości, czy wpis wymaga najpierw uznania zgodnie z § 107 FamFG, w związku z czym skierował sprawę do Amtsgericht (sądu rejonowego, Niemcy). Postanowieniem z dnia 1 lipca 2019 r. Amtsgericht (sąd rejonowy) polecił urzędowi stanu cywilnego, aby przeprowadzony w dniu 15 lutego 2018 r. pozasądowy rozwód prywatny wpisać do rejestru małżeństw dopiero po uznaniu przez właściwy organ zgodnie z § 107 ust. 1 zdanie pierwsze FamFG.
- 4 Odwołanie wniesione przez TB od postanowienia Amtsgericht (sądu rejonowego) z dnia 1 lipca 2019 r. zostało uwzględnione. Kammergericht (wyższy sąd krajowy, Niemcy) zmienił postanowienie Amtsgericht (sądu rejonowego) i polecił urzędowi stanu cywilnego, aby ten nie uzależniał wpisu do rejestru małżeństw od uprzedniego uznania przeprowadzonego we Włoszech rozwodu przez właściwy organ.
- 5 Właściwy organ – Senatsverwaltung für Inneres und Sport (ministerstwo ds. wewnętrznych i sportu, kraj związkowy Berlin, Niemcy), które sprawuje nadzór nad urzędami stanu cywilnego – wniósł na to orzeczenie skargę do Bundesgerichtshof (federalnego trybunału sprawiedliwości, Niemcy), w której domaga się utrzymania w mocy postanowienia Amtsgericht (sądu rejonowego).

Zwięzłe przedstawienie uzasadnienia odesłania

- 6 Przedmiotem postępowania jest pytanie o to, czy rozwód prywatny przeprowadzony we Włoszech wskutek złożenia przez małżonków zgodnych oświadczeń woli przed urzędnikiem stanu cywilnego może zostać wpisany do niemieckiego rejestru małżeństw bez dodatkowego postępowania w przedmiocie jego uznania.
- 7 Zgodnie z prawem niemieckim rejestr małżeństw należy uzupełniać i korygować, dokonując dalszych wpisów i wzmianek, między innymi w przypadku rozwodu (§ 16 ust. 1 zdanie pierwsze pkt 3 PStG). Podstawą do tego może być również prawomocne orzeczenie wydane za granicą. Orzeczenie, na mocy którego rozwiązuje się małżeństwo za granicą, uznaje się tylko wtedy, kiedy właściwy organ stwierdził, że spełnione są przesłanki uznania (§ 107 FamFG).
- 8 Przeprowadzenie postępowania w przedmiocie uznania nie jest jednak konieczne, jeżeli wydano orzeczenie w rozumieniu art. 21 ust. 1 rozporządzenia Bruksela IIa (§ 97 ust. 1 zdanie drugie FamFG). W takim przypadku zostaje ono uznane w Niemczech bez potrzeby przeprowadzania specjalnego postępowania. Dla

dokonania wpisu w rejestrze małżeństw wystarczy wówczas przedłożenie zaświadczenia w rozumieniu art. 39 rozporządzenia Bruksela IIa.

- 9 We Włoszech zgodnie z wyjaśnieniami sądu odsyłającego stan prawny przedstawia się następująco: Na podstawie DL nr 132/2014, przekształconego w ustawę nr 162 z dnia 10 listopada 2014 r., małżonkowie nie muszą już występować do sądu, jeżeli życzą sobie rozwodu, mogąc wybrać również rozwód na drodze samego porozumienia.
- 10 Małżonkowie mogą albo przy spełnieniu określonych, bliżej zdefiniowanych w ustawie przesłanek porozumieć się w przedmiocie rozwodu w obecności swoich adwokatów (art. 6 DL nr 132/2014), albo – jak w niniejszym przypadku – zgodnie z art. 12 ust. 1 DL nr 132/2014, który wszedł w życie dnia 12 grudnia 2014 r., porozumieć się w przedmiocie rozwodu przed właściwym miejscowo burmistrzem jako najwyższym urzędnikiem stanu cywilnego, również bez pomocy adwokatów, jeżeli nie mają (jak przewiduje art. 12 ust. 2 DL nr 132/2014) niepełnoletnich dzieci ani dzieci pełnoletnich, które są niezdolne do czynności prawnych, mają ciężką niepełnosprawność lub są niesamodzielne pod względem ekonomicznym. Urzędnik stanu cywilnego odbiera składane osobiście oświadczenia małżonków, które nie mogą obejmować przenoszenia majątku, i wzywa małżonków, aby stawili się przed nim nie wcześniej niż 30 dni po wpływie tych oświadczeń, aby potwierdzić porozumienie (art. 12 ust. 3 DL nr 132/2014). W okresie między złożeniem oświadczeń a ich potwierdzeniem urzędnik stanu cywilnego może sprawdzić prawdziwość oświadczeń małżonków (na przykład brak dzieci wymagających opieki), a małżonkowie mają możliwość, aby przemyśleć swoją decyzję i ewentualnie zmienić zdanie. Jeżeli potwierdzają porozumienie, zastępuje ono orzeczenie sądowe.
- 11 Wątpliwości budzi to, czy rozwód w drodze złożenia przez małżonków zgodnych oświadczeń woli przed urzędnikiem stanu cywilnego zgodnie z prawem włoskim jest objęty zakresem obowiązywania rozporządzenia Bruksela IIa. Jeżeli miano by na to pytanie udzielić odpowiedzi przeczącej, skarga organu sprawującego nadzór nad urzędami stanu cywilnego byłaby zasadna, a rozwód przeprowadzony we Włoszech można by wpisać do niemieckiego rejestru małżeństw wyłącznie po uznaniu przez właściwy organ.
- 12 W doktrynie udziela się na to pytanie różnych odpowiedzi, ale sąd odsyłający skłania się do odpowiedzi przeczącej, ponieważ nie występuje konstytucyjny udział sądu. Odpowiedź na to pytanie zależy od tego, jak należy rozumieć użyte w rozporządzeniu Bruksela IIa pojęcie „orzeczenia”.
- 13 W myśl art. 2 pkt 4 rozporządzenia Bruksela IIa określenie „orzeczenie” w rozumieniu tego rozporządzenia oznacza każde wydane przez sąd państwa członkowskiego orzeczenie orzekające rozwód, separację albo unieważnienie małżeństwa, jak również każde orzeczenie dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej, niezależnie od tego, w jaki sposób nazywane jest dane orzeczenie, w tym wyrok lub postanowienie. Zgodnie z art. 2 pkt 1 rozporządzenia Bruksela

Ila określenie „sąd” obejmuje wszelkie organy państw członkowskich, które są właściwe w sprawach, które zgodnie z art. 1 wchodzą w zakres stosowania tego rozporządzenia. Można z tego, co prawda, wywieść, że aby mówić o orzeczeniu, wymagany jest udział organu państwowego. Nie da się jednak wyciągnąć bezwzględnych wniosków co do tego, jakiego rodzaju musi to być udział. Sformułowanie „orzeczenie [...] wydane” wskazuje jednak w kierunku konstytutywnego udziału organu państwowego w związku z rozwodem, a nie jedynie udziału polegającego na dokonaniu rejestracji.

- 14 Trybunał dotychczas jedynie pośrednio zajmował się kwestią tego, czy rozwody prywatne są objęte zakresem obowiązywania rozporządzenia Bruksela IIa (zob. wyrok z dnia 20 grudnia 2017 r., Sahyouni, C- 372/16, EU:C:2017:988).
- 15 Przedmiotem tego postępowania było pytanie o to, czy rozwód wynikający z jednostronnego oświadczenia jednego z małżonków złożonego przed sądem wyznaniowym w Syrii jest objęty przedmiotowym zakresem stosowania rozporządzenia Rady (UE) nr 1259/2010 z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej (Dz.U. 2010, L 343, s. 10, zwanego dalej „rozporządzeniem Rzym III). Trybunał zaprzeczył, że taki rozwód prywatny stanowi „rozwód” w rozumieniu art. 1 ust. 1 rozporządzenia Rzym III. O ile rozwodów prywatnych nie wyłączone wyraźnie z zakresu stosowania tego rozporządzenia, o tyle zawarte w rozporządzeniu Rzym III odniesienia do udziału „sądu” i do istnienia „procedury” wskazują, iż rozporządzenie to dotyczy wyłącznie rozwodów orzeczonych albo przez sąd państwowy, albo przez organ publiczny lub pod jego kontrolą (wyrok z dnia 20 grudnia 2017 r., Sahyouni, C- 372/16, EU:C:2017:988, pkt 39). Zakresy przedmiotowe stosowania rozporządzenia Rzym III i rozporządzenia Bruksela IIa powinny być ze sobą zgodne, w związku z czym definicje pojęcia rozwodu w obu rozporządzeniach powinny się pokrywać.
- 16 Celem rozporządzenia Rzym III jest wzmocniona współpraca między uczestniczącymi państwami członkowskimi w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej (wyrok z dnia 20 grudnia 2017 r., Sahyouni, C- 372/16, EU:C:2017:988, pkt 44). W chwili jego przyjęcia w porządkach prawnych państw członkowskich uczestniczących we wzmocnionej współpracy jedynie organy o charakterze publicznym mogły wydawać orzeczenia mające moc prawną w tej dziedzinie. Należy zatem stwierdzić, że prawodawca Unii uwzględnił jedynie sytuacje, w których rozwód jest orzekany albo przez sąd państwowy, albo przez organ publiczny lub pod jego kontrolą (wyrok z dnia 20 grudnia 2017 r., Sahyouni, C- 372/16, EU:C:2017:988, pkt 45). W tym względzie, o ile jest prawdą, że szereg państw członkowskich po przyjęciu rozporządzenia Rzym III ustanowiło możliwość orzeczenia rozwodu bez udziału organu państwowego, o tyle objęcie rozwodów prywatnych zakresem stosowania tego rozporządzenia wymagałoby dostosowań objętych wyłączną kompetencją prawodawcy Unii. A zatem w świetle definicji pojęcia „rozwodu”, jakie zawarto w rozporządzeniu Bruksela IIa, z zamierzonych w rozporządzeniu Rzym III celów

wynika, że rozporządzenie to obejmuje jedynie rozwody orzeczone albo przez sąd państwowy, albo przez organ publiczny lub pod jego kontrolą (wyrok z dnia 20 grudnia 2017 r., Sahyouni, C- 372/16, EU:C:2017:988, pkt 48).

- 17 Nawet jeśli Trybunał dokonał w ten sposób wykładni pojęcia „rozvodu” zawartego w rozporządzeniu Rzym III, istnienie „orzeczenia orzekającego rozwód” w rozumieniu art. 2 pkt 4 rozporządzenia Bruksela IIa można przyjąć tylko wtedy, kiedy rozwód został orzeczony albo przez sąd państwowy, albo przez organ publiczny lub pod jego kontrolą. Z wyroku tego nie wynika jednak, jaką intensywność i jaki charakter prawny musi mieć ta kontrola.
- 18 Tylko konstytutywny udział organu państwowego może zagwarantować ochronę „słabszego” małżonka przed negatywnymi konsekwencjami związanymi z rozwodem, ponieważ tylko wtedy sąd lub organ, odmawiając uznania udziału państwa, może powstrzymać rozwód. Zdaniem sądu odsyłającego w odniesieniu do zakresu stosowania rozporządzenia Bruksela IIa nie może obowiązywać nic innego, ponieważ art. 21 ust. 1 rozporządzenia Bruksela IIa opiera się na założeniu, że od orzeczenia orzekającego rozwód wydanego w państwie członkowskim należy oczekiwać właśnie tej gwarancji (zob. też motyw 21 rozporządzenia Bruksela IIa).
- 19 Rozważania te przemawiają w każdym razie za tym, żeby uznać włoski rozwód w urzędzie stanu cywilnego w myśl art. 12 DL nr 132/2014 za rozwód prywatny nieobjęty rozporządzeniem Bruksela IIa, ponieważ włoski urząd stanu cywilnego najwyraźniej nie ma kompetencji kontrolnej, która odpowiadałaby tym wymogom.
- 20 Za taką oceną przemawia również to, że prawodawca Unii, przyjmując rozporządzenie Bruksela IIa, nie miał powodu, by uwzględnić umowne formy rozwodu takie jak te przewidziane we Włoszech, ponieważ prawo państw członkowskich ich wówczas nie przewidywało. Nie można zatem założyć, że realizowany przez art. 21 ust. 1 rozporządzenia Bruksela IIa cel ustawodawczy dotyczący uznawania orzeczeń bez przeprowadzania specjalnego postępowania obejmuje tę możliwość rozwodu bez konstytutywnego udziału państwa, wprowadzoną dopiero długo po wydaniu rozporządzenia Bruksela IIa.
- 21 Poza tym prawodawca Unii uregulował już tymczasem wyraźnie takie sytuacje w odniesieniu do okresu od dnia 1 sierpnia 2022 r. na mocy rozporządzenia Rady (UE) 2019/1111 z dnia 25 czerwca 2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (Dz.U. 2019, L 178, s. 1; zwanego dalej „rozporządzeniem Bruksela IIb”). W myśl art. 65 ust. 1 rozporządzenia Bruksela IIb po tym dniu dokumenty urzędowe i porozumienia dotyczące między innymi rozwodu, które mają wiążącą moc prawną w państwie członkowskim pochodzenia, są uznawane w innych państwach członkowskich bez potrzeby przeprowadzania specjalnego postępowania.

- 22 Jak wynika z motywu 14 rozporządzenia Bruksela IIb, prawodawca Unii przewiduje jako przesłankę istnienia orzeczenia zatwierdzenie porozumienia przez sąd lub organ po zbadaniu istoty sprawy. Na mocy nowego brzmienia rozporządzenia chce on teraz uwzględnić również zdarzenia, w których organy biorą udział w inny sposób, na przykład dokonując jedynie rejestracji. Pozwala to wnioskować, że rozporządzenie Bruksela IIa nie obejmuje takich zdarzeń również w ocenie prawodawcy Unii, a tym samym nie znajduje zastosowania do włoskiego rozwodu w urzędzie stanu cywilnego.
- 23 Jeśli chodzi o pytanie drugie, sąd odsyłający uważa, że uznanie rozwodu przeprowadzonego na podstawie art. 12 DL nr 132/2014 nie jest możliwe również w świetle art. 46 rozporządzenia Bruksela IIa. W przepisie tym – inaczej niż w art. 65 ust. 1 rozporządzenia Bruksela IIb – nie ma mowy o rozwodzie, lecz jedynie o dokumentach urzędowych i porozumieniach. Nie może to jednak dotyczyć rozwodów wobec braku wykonalnych w tym zakresie dokumentów i porozumień.
- 24 Ogólnie rzecz biorąc, prawidłowa wykładnia nie wynika jednoznacznie ani z rozporządzenia Bruksela IIa, ani z dotychczasowego orzecznictwa Trybunału, w związku z czym należy skierować do Trybunału oba pytania prejudycjalne.

DOKUMENT ROZWIĄZANY